

KÆMPEEGE OG TJØRNESKOV I JÆGERSBORG DYREHAVE

MED INGEBOG FREDERIKSENS TEGNINGER

Af P. CHR. NIELSEN

I 1965 bragte Dansk dendrologisk Årsskrift gengivelser af »Ingeborg Frederiksens tegninger af berømte træer«.

Ingeborg Frederiksen havde dengang udført otte trætegninger efter anvisning af dr. C. Syrach-Larsen. Motiverne var hentet forskellige steder i landet. Flere af disse tegninger er blevet gengivet i artikler og bøger, og de smukke og korrekte trætegninger er herved blevet kendt i vide kredse. Kunstnerindens evne til at udføre autentiske, naturhistoriske tegninger er højt værdsat, og mange videnskabelige arbejder indeholder gengivelser af tegninger fra hendes hånd.

For dendrologien og skovhistorien er det en stor glæde nu at kunne præsentere fire nye tegninger af træer fra Jægersborg Dyrehave, nemlig to kæmpeege og to tjørne, og der skal rettes en hjertelig tak til kunstnerinden, der selv har taget initiativet til at tage denne opgave op.

Tegningen af Skovfogedegen er kendt gennem den lille tryksag, som Skovhistorisk Selskab udgav i 1970 i anledning af Dyrehavens 300 års fødselsdag, men vi har følt, at tegningen også hører hjemme i Dansk dendrologisk Årsskrift ligesom Ingeborg Frederiksens øvrige trætegninger. De andre tre tegninger er udført i foråret 1971.

På Jægersborg Skovdistrikt har man vist stor interesse for tegningerne og artiklen. Skovrider A. Tage-Jensen skal have tak for drøftelser vedrørende indholdet af artiklen og for gennemlæsning af manuskriptet og skovfoged O. Tinggaard Jensen for at have kørt for Ingeborg Frederiksen til Ulvedalsegen.

Ligesom så mange andre er Ingeborg Frederiksen blevet begejstret for den blomstrende tjørneskov ved Springforbi. Blandt de fornemste besøgende på dette sted må nævnes den preussiske konge, Frederik Wilhelm IV, som fik forevist de blomstrende tjørne i juni 1845 af Christian VIII. Ingeborg Frederiksen har gjort opmærksom

på et afsnit i Johanne Louise Heibergs erindringer, hvori dette besøg omtales således: »Forøvrigt fortælles det, at det eneste, der ret havde vakt den høje gæsts opmærksomhed og beundring i det lille land, var hvidtjørnsplænerne i Dyrehaven, hvis lige – efter Humboldts sigende – ikke findes nogetsteds. Intet andet sted ser man disse træer, hvis stammer ser ud som slangeknuder eller som grimme trolde værk, medens de lifflige kroner med dette mylder af fine, hvide blomster ser ud, som om småalfer her legede omkap med de kvidrende fugle«.

I kongen af Preussens følge var den vidt berejste og berømte geograf og naturforsker Alexander von Humboldt, og det er hans begejstrede bemærkninger om Springforbitjørnene, fru Heiberg hentyder til. Det kan tilføjes, at en af de gamle tjørne skal have været opkaldt efter Humboldt.

I 1728 udtalte overjægmester Fr. Gram, at Jægersborg Dyrehave er »en sådan herlighed, som ikke nogen potentat i Verden uden vores allernådigste konge alene besidder«.

I vort århundrede gælder det, at næppe nogen storby har et fritidsområde af Dyrehavens skønhed og format.

Set fra et forstbotanisk synspunkt må kæmpeegene og tjørneskovene fremhæves som enestående herligheder.

Kæmpeegene

Jægersborg Dyrehave er overordentlig rig på kæmpege, og mange af disse har fået deres eget navn. Blandt de største og mest kendte kan nævnes: Skovfogedegen, Ulvedalsegen, Ørnkulsegen, Hjortekildeegen, Vaupells Eg, Christian den Femtes Eg og Englænderegen.

De fleste af disse træer er ældre end den store bestand af ege, der findes spredt på adskillige lokaliteter i Dyrehaven, og som voksede op efter Svenskekrigens hugster for godt 300 år siden. Sammen med jævnaldrende bøge udgør de Dyrehavens gamle træbestand.

Jægersborg Dyrehave er den skov i landet, der er rigest på gamle ege. Årsagen hertil er dels den store vildtbestand, der har ædt den opvækst af bøg og andre træarter, der ellers ville være vokset op og ved deres højdevækst og skygge have udkonkurreret egene, og dels – ja vel navnlig – at Dyrehaven gennem et par hundrede år er blevet behandlet som lystskov, hvor landskabelige synspunkter fik fortrinnet. I 1843 fik Christian VIII lovfæstet, at Jægersborg Dyrehave skulle »udgå af den almindelige forstbenyttelse og alene tjene som lystskov«, og at »der ved hugst og plantning i samme mere skal være at tage

hensyn til det skønne end til sådan førstmæssig behandling, der nu eller i tiden ville kunne fremvirke den størst mulige indtægt af skovene«.

Hverken Skovfogedegen eller Ulvedalsegen, som Ingeborg Frederiksen nu har tegnet, er så kendt i offentlighedens bevidsthed som kæmpeegene i Jægerspris Nordskov, selv om de bliver set af langt flere mennesker. Vore skolebogsforfattere har ikke haft opmærksomheden henvendt på dem på samme måde som på Jægersprisegene, og selv om mange kunstnere har valgt Dyrehavens kæmpeege som motiver, har folk kun til en vis grad været klar over deres fornemme placering blandt vore tusindårige ege.

Skovfogedegen

Den største af Dyrehavens kæmpeege er Skovfogedegen, der står ved skovfogedstedet ved Klampenborg. Sammenligner man Skovfogedegen med landets største ege, bliver den med sin omkreds på 9,6 m nummer 3, idet den kun overgås af vore to tykkeste ege, Kongeegen, der i 1965 målte 13,9 m i omkreds, og Storkeegen, der målte 10,4 m og som begge står i Nordskoven ved Jægerspris.

Den første mere indgående beskrivelse af Skovfogedegen giver Chr. Vaupell i »De danske Skove«, 1863: »For nogle år siden blev toppen afbrækket, og træet er herved blevet meget lavere. Imidlertid har den frie stilling og fredning bevirket, at resterne af kronen ere friske og grønne. Den nedre del af stammen er hul, og hulningen, som er lukket med en dør, benyttes som kælder og gemmer to læs tørv«. Omregnes Vaupells omkredsmål i brysthøjde fra ca. 1860 til metersystemet, fås 7,4 m i omkreds. Af senere omkredsmål kan anføres: 1887 – 7,9 m, 1906 – 8,3 m, og 1970 – 9,6 m; højde ca. 11 m.

På godt hundrede år har træet således vokset over 200 cm i omkreds. Dette svarer til en årringsbredde på ca. 3 mm, en tilvækst, der er 2–3 gange så stor som normalt for gamle ege.

Hvad er nu forklaringen på denne hastige vækst hos Skovfogedegen?

Ifølge Vaupells beskrivelse er toppen brækket af træet for godt hundrede år siden, og det samme har formodentligt været tilfældet med alle de større grene. Den krone, som egen har i dag, er dannet af vanris, som er skudt frem fra sovende øjne i barken. En årringstælling på et par kraftige grene, der blev savet af for nogle år siden, gav i begge tilfælde ca. 200 år, medens den del af stammen, hvorfra de havde deres udgangspunkt, er langt ældre. Ved Københavns 800 års



jubilæum i 1967 bedømte dr. C. Syrach-Larsen Skovfogedegen til at være jævnaldrende med byen.

Skovfogedegens evne til at forny sig ved hjælp af vanrisgrene er også karakteristisk for Kongeegen og for en del andre kæmpeege, og denne eg har evnen i så udpræget grad, at den vækstkraft, som de forholdsvis unge vanrisgrene forlener træet med, får det til at gro med langt større hastighed, end man skulle forestille sig efter stammens dimensioner og alder.

For at få bekræftet sin aldersangivelse af Skovfogedegen opfordrede dr. Syrach-Larsen skovfoged Th. Jensen, der har foretaget indgående studier og iagttagelser af Storkeegens vækst og aldersbestemt den til 800 år, til at gøre et forsøg på at bestemme alderen på Skovfogedegen. Træets måde at forny sig på med kraftig vanrisdannelse og deraf følgende betydelige produktion af næringsstoffer, der tilføres vækstlaget mellem bark og ved, medfører at nyt ved mange steder lægger sig som en kappe uden på ved, der er dødt for mange år siden. Man kan således ikke regne med kontinuitet i årringsdannelsen, og dette umuliggør en aldersbestemmelse ved årringstælling på borepropper fra træet. Et par borepropper, som skovfoged Jensen udtog, viste en årringsbredde på ca. 3 mm, altså samme vækst som den, der foran er beregnet på grundlag af omkredsmålinger.

Skovfogedegen har bevaret livet i århundreder, og dens evne til at forny sin krone ved hjælp af vanris og til at styrke sin henrådnende stamme med nyt ved, der lægger sig uden på det gamle, vil utvivlsomt medføre, at den kan leve i adskillige århundreder endnu.

Træet er hult, og hulheden har i vore dage en diameter i brysthøjde på 1,5–2,0 m. Hulheden vil utvivlsomt blive større ved henfald af det gamle, rådne ved, men så længe den ydre skal fornyer sig, vil træet leve videre.

Vaupell fortalte om en såre prosaisk anvendelse af Skovfogedegens hulhed til tørveskur. Mere poetisk er det træk, som traditionen har bevaret om skovfoged Georg Weislers (1772–1854) benyttelse af hulheden til bedekammer. Weisler var katolik, og han havde en årrække et krucifix og en bedeskammel inde i træet, hvor han dagligt kom.

Den nuværende indhegning og anlægget omkring Skovfogedegen stammer fra begyndelsen af 1930'erne. Den giver en rimelig beskyttelse for træet og samtidigt gode muligheder for at se det. Medens de to største og mange andre af vore kæmpeege står inde i skovene, langt fra alfarvej, har Skovfogedegen sit voksested nær et af Københavns-egnens trafikale knudepunkter, som hvert år passeres af utallige

mennesker. I 1969 anbragte Jægersborg Skovdistrikt en oplysende tavle, der fortæller om træet.

De fleste suser forbi træet i bil, og ænses næppe, at de her kommer forbi landets tredje tykkeste eg. Mange, der er til fods, standser op og ser nysgerrigt på det mærkelige, gamle træ. En del fotograferer det, måske fordi de kan se, at det er værd at bevare mindet om det. Også malere og tegnere er blevet så optaget af den ejendommelige Skovfogedeg, at de har foreviget den.

I sommeren 1969 udtalte Ingeborg Frederiksen ønsket om at tegne endnu et gammelt træ til at supplere den serie af trætegninger, som hun havde påbegyndt i 1955. I samråd med dr. Syrach-Larsen valgtes Skovfogedegen, der står på et let tilgængeligt sted og er kendt af »alle« Københavnere.

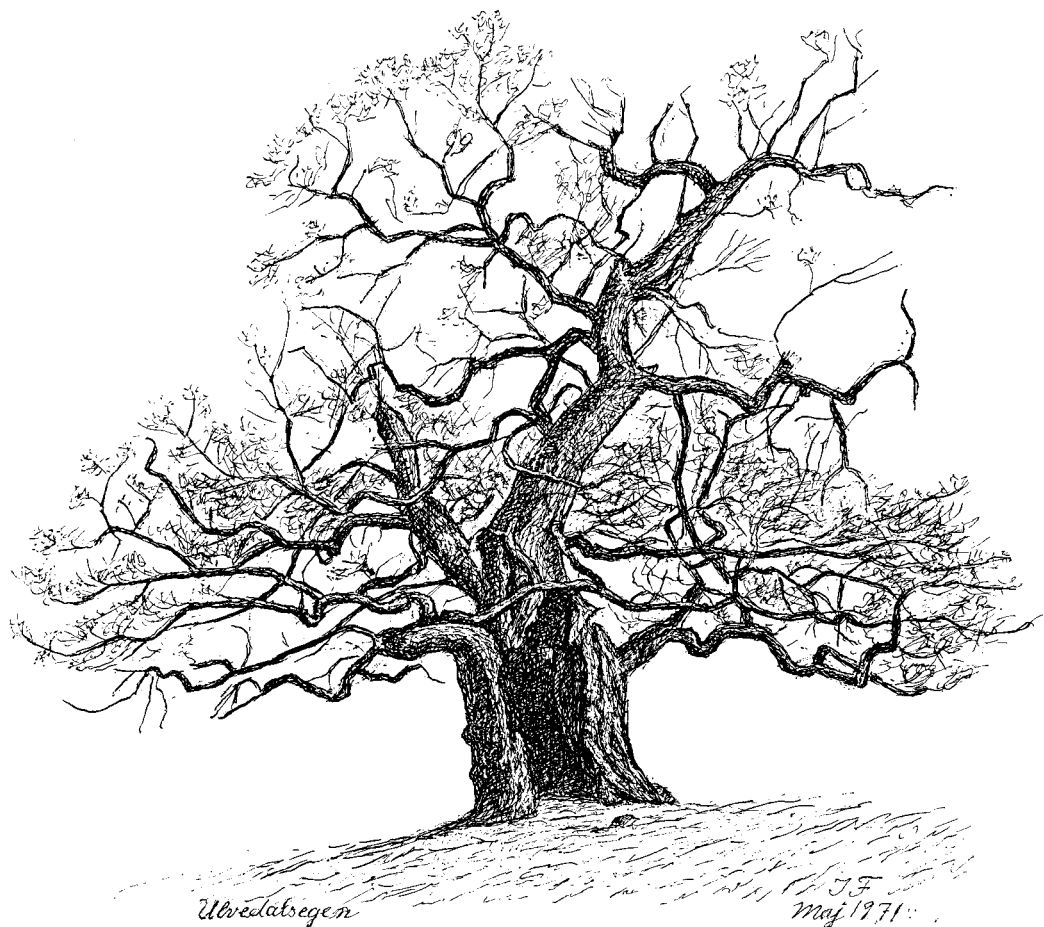
Ulvedalsegen

Den næsttykkeste af Dyrehavens kæmpeege er Ulvedalsegen, der står ved Djævlebakken i Ulvedalene – skal formentlig tydes som Ugle-dalene – nordvest for Dyrehavsbakken.

Stammen har en omkreds på 9,3 m i brysthøjde, og fra jorden til øverst top er træet 14–15 m højt. Stammen er hul, og diameteren af hulheden er ca. 1,5 m. Åbningen ind til hulheden er så bred, at man let kan gå ind i den. I knapt 3 m's højde udgår de nederste kraftige grene. Med sin lave, hule stamme, der er omtrent lige tyk fra jordoverfladen til de nederste grene og uden væsentlige rodudløb, med den enlige kraftige topgren og med den stærkt knudrede bark minder Ulvedalsegen om Kongeegen i Jægerspris Nordskov. Træet har samme evne som Kongeegen og Skovfogedegen til at sætte kraftige vanris.

Ulvedalene ligger i den centrale del af den gamle Bove Skov, der er rig på oldtidsminder. Oldtidsbonden opgav imidlertid at dyrke jorden her, og stedet »sprang i skov«. Første gang navnet Bove Skov optræder i de skriftlige kilder er i Valdemars Jordebog fra 1230'erne. Der har i nyeste tid været nogen diskussion om betydningen af navnet. Den gamle og mest nærliggende forklaring går ud på, at navnet betyder bogeskov eller bogeskov, hvori ordene bøg eller bog, d.v.s. bølgeolden indgår.

De gamle bevoksninger i skoven består hovedsageligt af 275–325 årige bøge, og de stammer altså fra den periode, da Bove Skov blev lagt under Jægersborg Dyrehave. En del af træerne kan være plantede af overjægermester V. J. Hahn, som i 1669 fik ordre til at plante 12.000 ege og bøge i den ny dyrehave.



Ulvedalsøgen

J.F.
maj 1971

Spreddt i den gamle bøgeskov findes enkelte gamle ege, f. eks. Hjortekildeegen, Vortegen og Ulvedalsegen. Sidstnævnte har formentlig været omkring hundrede år gammel, da Bove Skov nævnes i Valdemars Jordebog. De andre kæmpeege er nok lidt yngre.

Ulvedalsegen står midt i bøgeskoven, og hvis ikke kreaturer og vildt havde bidt bøgeopvæksten ned, ville den gamle eg sandsynligvis forlængst have været skygget ihjel. Af Chr. Vaupells »De danske Skove«, 1863, fremgår det, at bøgen har søgt at konkurrere den ud.

Vaupells beskrivelse af Ulvedalsegen er den ældste, vi kender, og den lyder: »Ulvedals-Egen har et omfang af 23 fod og 2½ Tomme (7,3 m), og endnu i en højde af 11 fod (3,5 m) har stammen bevaret hele denne førlighed. Her har den haft tvende grene, som ere afbrækkede, men fra hvis grund da er udgået mindre grene. En af disse sidegrene har en længde af 30 fod (9,4 m). 12 fod højere oppe udgaa tvende andre hovedgrene, som danne den øvrige krone, hvoraf en del ikke grønnes ved normale grene, men ved biknopper. Den ene side af kronen trykkes af en mægtig, kortstammet bøg«.

I 1906 målttes omkredsen til 7,8 m og ca. 1930 til 8,1 m.

Sammenligner vi denne godt hundrede år gamle beskrivelse med Ingeborg Frederiksens tegning, kan vi tildels følge den endnu: 1) den korte, jævnføre stamme, 2) til venstre den nederste del af de to afbrækkede grene, som tilsyneladende igen er brækket i den mellem-liggende tid, og påny er blevet besat med grene af vanris, 3) den skæve hovedstamme, der har været trykket af bøgen, og som deler sig midt oppe.

Vaupell omtaler ikke åbningen i stammen ind til egens hulhed. Den har sandsynligvis allerede eksisteret, da Vaupell tog sine notater, men muligvis været betydelig smallere.

På billeder fra Friluftsteateret fra 1910'erne ses den omtalte bøg. I modsætning til de fleste andre bøge i nabolaget var denne kortstammet ligesom flertallet af Dyrehavens fritstående bøge, og det er nok denne vækst hos bøgen, der har »reddet« Ulvedalsegen fra at gå til grunde i bøgens skygge. Bøgens korte stamme kan være fremkommet som følge af topstævning, der har været benyttet meget i Dyrehaven i gamle dage for at skaffe vildtet vinterfoder i form af bøgekopper og bøgebark.

Ulvedalsegen var en enestående dekoration til scenen på Friluftsteateret, der spillede her fra 1910 til 1949. Første forestilling var Oehlenschlägers »Hagbarth og Signe« og sidste Drachmanns »Der var engang«. Baggrunden for scenen var de prægtige, gamle, høje bøge. Lige op ad scenen stod kæmpeegen, men et af den danske

poesis vigtigste træer manglede! Så plantede man Teaterlinden ikke langt fra Ulvedalsegen. Der har utvivlsomt været rigtige tanker bag denne plantning; men det er synd for Ulvedalsegen! Når linden en gang hæver sin krone op til 25–30 m's højde, vil kæmpeegen på 14–15 m blive lille at se på. Efterhånden som linden vokser i højde, vil Ulvedalsegen virke mindre og mindre.

Den gamle eg står ved et af Dyrehavens stærkt besøgte steder. Ulvedalene ligger i Dyrehavens mest kuperede terræn. De jævne skråninger med de gamle bøge, hvoraf mange er ruiner, danner en pragtfuld ramme om de stejle bakker, der bruges til kælke- og skisport.

Også klatresporten udøves på stedet, og det endda i Ulvedalsegen, hvis bark og grene slides derved. Men egen kan tilsyneladende holde til sliddet, og den klarede endog for en del år siden et lynnedslag, som har revet barken af træet på en stribe fra topgrenen omtrent til jordoverfladen.

De gamle hvidtjørn

Dyrehavens berømte, gamle tjørnebevoksninger findes i den østlige del, nemlig den tætte bevoksning syd for Tårnbækporten, den såkaldte Tjørnelund, og den mere spredte bevoksning ved Springforbivejen i den østlige del af Eremitagesletten. Det er i sidstnævnte, Ingeborg Frederiksen har valgt motiverne til sine tegninger.

Begge Ingeborg Frederiksens tjørne står nord for Springforbivejen, tæt ved den østlige kant af tjørnebevoksningen, der strækker sig mod vest til en linie, der går fra Eremitage Vildthuset til Golfklubbens hus, og mod nord omtrent til skovbrynet. Det er særlig denne bevoksning, hvor tjørnene står savanneagtigt spredt ud over sletten, som har været genstand for beundring og for nøjere studier.

Den første af de afbildede tjørne har lagt sig til hvile på sin krone, og i faldet har den brækket en del af rødderne med op. Stammens omkreds er 1,2 m i brysthøjde, og længden til de kraftige kronegrene er 2,5 m. Den nedre del af stammen er udhulet på den ene side, og man ser det trøskede ved, der delvis overvokses af bark langs sårets sider.

Tjørnen er tegnet i blomstringstiden. De øverste kronegrene, som hjortevildtet ikke kan nå, er tæt besat med blomster, medens den gren, der hviler på jorden er nøgen fordi vildtet afbider alle de skud, der bryder frem. Den øvre del af kronen har såvel korte, rigt blomstrende skud fra knopper på de gamle grene samt en del lange, kraftige vanris, der er brudt frem fra sovende øjne. Ligesom mange



kæmpeege har tjørnene en udpræget evne til at forny sig ved biknop-
per og på denne måde holde livet.

Når tjørnen anvendes som hegnsplante og som hækplante benyttes dens reproduktionsevne til at fremelske tætte hegn og hække ved stævning, beskæring og klipning. En sådan behandling synes også at stimulere røddernes vækst, idet klippede og stævnede tjørne har en levetid, der langt overgår levetiden hos de planter, der får lov til at udfolde sig frit.

I Dyrehaven er det vildtet, der sørger for beskæring af tjørnene. Dyrene bider de nye skud af så højt op, de kan nå, og tjørnene bliver derfor små træer med kroner.

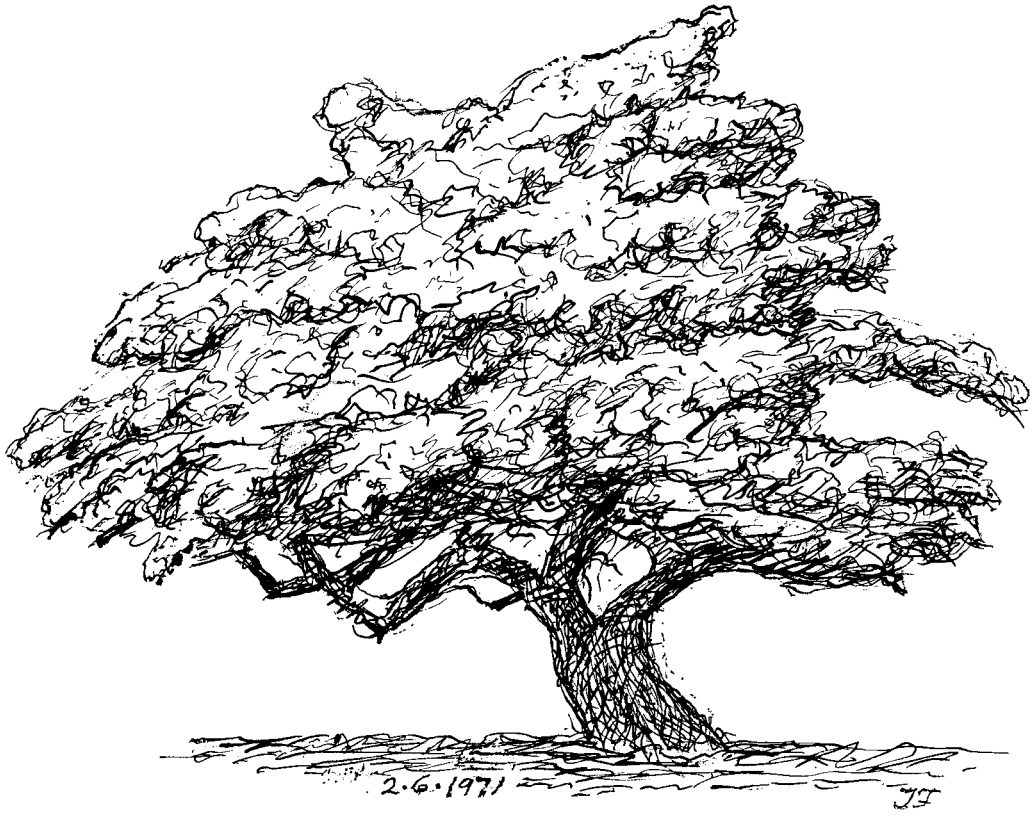
Det væltede træ, som Ingeborg Frederiksen har valgt at tegne, er et typisk eksempel på den del af Eremitageslettens gamle tjørne, hvis rødder ikke længere har været stærke nok til at holde dem i stående stilling. Den er væltet – måske i storm, måske i stille vejr–, og de brud på træets rødder, der har fundet sted ved faldet, har forårsaget ny rodvækst og således givet livskraft til toppen, som er begyndt at sætte kraftige vanris.

På en vandring gennem Eremitageslettens tjørneskov vil man se mange træer, hvis oprindelige kroner ligger på jorden og danner små troldeskovsagtige bevoksninger. I 1919 har Sven Fleuron givet en malende skildring af tjørnenes former: »De slanke tjørn, de knudrede tjørn, de hovlamme, de pukkelryggede, de med hovedet under armen og de uden hoved. . .«

Ingeborg Frederiksens andet motiv fra tjørneskoven viser et træ med en kort, kraftig stamme, der opløses i stærke grene omkring 1 m over jorden. Disse forgrener sig snart igen i mindre, der danner en tæt krone. Stammens omkreds er 1,3 m på det tyndeste sted. Træet er sundt og livskraftigt, selv om det har flere brækkede grene, hvor brudfladerne afslører, at det indre af veddet er frønnet.

Træet er et typisk eksempel på den enstammede, opretvoksende tjørn, hvis nedre grene er bidt af så højt op, vildtet kan nå.

Professor C. Raunkiær (1860–1938) er nok den, der mest indgående har studeret Eremitageslettens tjørne. Hans studier er i hovedsagen af botanisk karakter og går navnlig ud på at klarlægge tjørnearternes systematik. Ved undersøgelse af variationen af nogle typiske arts-karakterer klassificerede han de ca. 600 tjørne, der dengang fandtes på Eremitagesletten.



Til vore to hovedarter 1) den almindelige hvidtjørn eller skovtjørnen = *Cratægus oxyacantha* og 2) den engrifledede tjørn = *Cratægus monogyna* henførte Raunkiær henholdsvis 25% og 13%, medens de resterende 62% betegnedes som mellemformer. Raunkiær kaldte den dominerende mellemform, hvortil 52% af tjørnene hørte, for »eremitagetjørnen« = *Cratægus eremitagensis*.

De vigtigste arts karakterer, som Raunkiær benyttede ved sin klassificering var:

1. de nedre sidenerver i langskuddenes mellemste blade,
2. frugtknudens behåring,
3. bægerbladenes form,
4. antallet af grifler.

Cratægus oxyacantha:

sidenerver indadrettede; frugtknude glat; bægerblade korte, trekantede; grifler oftest 2-3.

Cratægus monogyna:

sidenerver udadrettede; frugtknude håret; bægerblade lange, smalle; grifler oftest 1.

Cratægus eremitagensis:

sidenerver rette eller svagt krummede, snart indad, snart udad; frugtknude håret; bægerblade intermediære; grifler 1-3.

Raunkiær udvalgte ovennævnte samt enkelte andre botaniske karakterer som genstand for sine studier, og han påviste, at hvidtjørnene kan opdeles i en mængde småarter, som i større eller mindre grad knytter dem til vore to danske hovedarter. Han navngiver endnu et par af typerne fra Eremitagesletten: *Cratægus Schumacheri* og *Cratægus raavadensis*.

Også tjørnenes vækstform var genstand for Raunkiærs iagttagelser. På Eremitagesletten var skovtjørnen som oftest flerstammet med træhøjder på 3-5 m, medens engriflet tjørn ofte var enstammet og havde træhøjder på 7-13 m.

På grundlag af en enkelt årringstælling udtalte Raunkiær, at træernes alder næppe kunne være op mod 200 år. Det skal hertil bemærkes, at aldersbestemmelse i en træbestand, der har haft en skæbne som Eremitageslettens tjørne, er yderst problematisk. Hvilke stammer er oprindelige, og hvilke er sekundære, d.v.s. udviklet fra en gren eller et vanris, som har taget føringen, efter at den oprindelige stamme var

død? Raunkiær har nok ret i, at der næppe er nogen af de stående træer, der er over 200 år gamle, men det betyder jo ikke, at de planter, der er ophav til Eremitageslettens tjørne ikke er spiret frem for længere tid siden.

Raunkiær beklagede, at antallet af tjørne på Eremitagesletten formindskedes fra år til år, og gjorde op, at der i perioden 1914–1923 døde 60 af bevoksningens oprindelige 600 tjørne, som ikke har nogen mulighed for selvfornyelse. Han skriver: »Som tidligere nævnt fremkommer der hist og her omkring på Eremitagesletten unge tjørneplanter, men de affides af vildtet og får ikke lov til at komme op over græsset, selv om de kan holde sig i live en ret lang årrække. Nogen fornyelse af tjørnebestanden finder der ikke sted . . . Det er mig uklart, hvorledes Eremitageslettens tjørne i sin tid har fået lejlighed til at vokse op og undgå vildtets ødelæggende efterstræbelser. Man må formode, at enten var i hint tidsrum vildtbestanden mindre, eller vildtet havde ikke uhindret adgang til det pågældende parti af Dyrehaven«.

Raunkiær slår sig kun delvis til tåls med den forklaring, som almindeligvis gives på forekomsten af Dyrehavens to større tjørnebevoksninger, f.eks. af P. E. Müller i 1913: »Det er en ældgammel egeskov, i hvilken egne for størstedelen er forsvundne, rimeligvis fældede til skibsbygning før Dyrehavens indtagning i sidste halvdel af det 17de århundrede, så kun egens underskov blev tilbage. Det er denne underskov, der i århundreders løb under indflydelse af vildtbid har antaget form af lave træer . . .«

I »Bogen om Dyrehaven«, 1970, slutter C. Syrach-Larsen sig til P. E. Müllers opfattelse og tilbageviser et sagn om, at Christian IV skulle have plantet Eremitageslettens tjørne.

Det er dog muligt, at der er noget rigtigt i det gamle sagn om plantning.

Werner Christensens studier fra 1935 over Eremitageslettens historie viser, at den del af sletten, hvor tjørnene står, har hørt til den nedlagte Stokkerups bymarker, og at der her har været vang, d.v.s. dyrkede marker indtil 1670. Dyrkningen var ikke intensiv, og det er sandsynligt, at der spredt over vangen har stået enkelte ege, og at der på strimler, der var vanskelige at dyrke, har været kratvækst, bl.a. tjørn.

Efter nedlæggelsen af Stokkerup og inddrivningen af en stor mængde hjortevildt i Dyrehaven må det være gået hårdt ud over den naturlige undervækst i skovene og over krattet på de tidligere marker og overdrev. Der er snart blevet mangel på steder, hvor hinderne

kunne få fred til at sætte deres kalve. Man kan da have grebet til den udvej at indhegne en lokalitet, hvor der måske i forvejen har været noget tjørn, og supplere denne bevoksning ved plantning og ved at lade tjørnene forynge sig ved selvsåning.

Baggrunden for en sådan forklaring finder vi i sagnet om Christian IV's plantninger. Navnet på kongen skal dog nok ændres til Christian V eller Frederik IV. Teorien om en »kunstig opelsket« underskov bekræftes af de oplysninger, som C. Weismann har samlet i »Vildtet i Jægersborg Dyrehave«, 1929, hvor der omtales opelskning af underskov i 1705, 1785 og 1805. Medens der ikke nævnes lokaliteter i forbindelse med de to førstnævnte årstal, gives der ved sidstnævnte værdifulde oplysninger om tilblivelseshistorien for Tjørnelunden ved Tårbækporten.

I 1805 var der her indhegnet et betydeligt område, som bl.a. var tilplantet med buskvækster, blandt hvilke hassel, tjørn og berberis nævnes. Plantningen skulle udvikle sig til en skovtykning, og i 1822 var dette lykkedes så godt, at indhegningen kunne åbnes for vildtet.

»Tjørnen er skovens vugge«, siger ordsproget. Heri har de gamle nedfældet den erfaring, at tjørnen er en pionerbusk, der meget let sår sig selv på overdrevsarealer. De unge tjørne bides vel ned af kreaturerne og vildtet, så de kommer til at ligne klippede buske, men det sker dog ofte, at en enkelt gren når op over vildtbid, og tjørnen udvikler sig da til et lille træ, hvis nederste grene danner en tæt busk, fordi de ny skud her bides af år efter år. Det hænder også, at en eg, en bøg eller et andet skovtræ sår sig under en sådan tjørnebusk, der giver træet beskyttelse mod bid og dermed mulighed for at vokse op.

En udvikling som den ovenfor skitserede ser man så godt som ikke i Jægersborg Dyrehave. Årsagen hertil er formentligt, at vildtbestanden er så stor, at ingen tjørn får fred i tilstrækkelig lang tid til selv at vokse op eller til at give et skovtræ den nødvendige beskærmelse mod vildtbid.

Når skovdistriktet ønsker at supplere tjørnebestanden, laver man enten egentlige indhegninger med plantninger eller indhegner enkelte plantede eller selvsåede tjørn forsvarligt. Tjørnene få herved en chance for at gro op, således som man kan se det i nærheden af Eremitageslettens gamle tjørneskov og inde i selve bevoksningen. Til nyplantninger bruges afkom af Dyrehavens gamle tjørne.

Det var navnlig de vanskelige kår for opvæksten af tjørn i Dyrehaven, der førte til overvejelser vedrørende oprindelsen af de to store, gamle tjørnebevoksninger. Litteraturen kunne meddele, at Tjørne-

lunden ved Tårnbæk er plantet i 1805. Om Eremitageslettens tjørneskov foreligger der ikke så klare oplysninger, men det angives dog, at der flere gange i løbet af 1700-tallet har været søgt opelsket bevoksninger af underskov, hvortil tjørnen så absolut må regnes.

Og hvorfor skulle man ikke i kongens store dyrehave have rettet sig efter Skovordinancen af 1670, der påbyder at, »alle ejere, af hvad stand og vilkår de ere, skulle dyrke og opelske deres skove og skovparter med under- og overskov, og det for jagtens gavn, tømmers, ildebrands og gærdsels fornødenheds skyld«.

Litteratur

Benyttet litteratur med angivelse af henvisninger og citater:

- BAUDITZ, O., H. Spliid & H. H. Seedorff Pedersen: »Jagtslottet Eremitagen i Jægersborg Dyrehave 1736–1936«, 1936 – citat og omtale af Frederik Wilhelm IV's besøg s. 58.
- CHRISTENSEN, Werner: »Jordens Fosforsyreindhold som Indikator for tidligere Kultur og Bebyggelse – En Studie af Eremitageslettens Historie«, Danmarks geol. Undersøgelse«, II rk, nr. 57, 1935 – kortbilaget samt s. 20.
- FLEURON, SVEND: »Skovene om København«, 1919, citat s. 41.
- FLOR, KAI: »Dyrehaven – dens Historie og Kulturhistorie«, 1941.
- HEIBERG, JOHANNE LOUISE: »Et Liv genoplevet i Erindringen«, 2. del 1842–1849, udg. 1891, citat s. 149.
- MÜLLER, P. E.: »Om Dyrehavens Fremtid«, Forskønnelsen 1913 – citatet gengivet efter Sigv. Werner: »Dyrehaven, beskrevet af danske Forfattere«, 1920, s. 152.
- NIELSEN, P. CHR.: »Ingeborg Frederiksens tegninger af berømte træer«, D. dendrologisk Årsskrift, bd. 2: II, 1965, s. 127 ff.
- NIELSEN, P. CHR.: »Skovfogedegen ved Klampenborg, tegnet af Ingeborg Frederiksen«, udg. af Skovhistorisk Selskab 1970.
- NYSTRØM, EILER: »Fra Nordsjællands Øresundskyst«, 1938, henvisninger til Hahns plantninger 1669 og Fr. Grams udtalelse 1728 s. 609 og 610.
- RAUNKJÆR, C.: »Eremitageslettens Tjørne – Isoreagentstudier I«, Kgl. d. Videnskabernes Selskab, Biol. Meddelelser, V, 1, 1925, – citat s. 74.
- RAUNKJÆR, C.: »De danske Crataegus-Arter«, Bot. Tidsskrift, bd. 42, 1933, s. 232 ff.
- SCHOVELIN, AXEL: »Mærkelige gamle, danske Træer, navnlig Ege og Bøge – tegnet efter Naturen og raderet«, udg. i 1880'erne.
- SYRACH-LARSEN, C.: »Træerne « i »Bogen om Dyrehaven«, red. Niels Blædel m.fl., 1970 – henvisning s. 26.
- VAUPELL, CHR.: »De danske Skove«, 1963, – citater s. 131 og 132.
- WEISMANN, C.: »Vildtet i Jægersborg Dyrehave«, 1929, – henvisning til opelskning af underskov s. 61, 68 og 79.
- WERNER, SIGV.: »Dyrehaven beskrevet af danske Forfattere«, 1920.
- WOHLERT, INGE: »Nogle stednavne fra Dyrehaven«, Lyngbybogen 1965 – om stednavnet Bove Skov, s. 187.
- Dyrehaven fra Ismark til Naturpark«, 1938, red. Aage Næsted.

Summary

Giant Oaks and Hawthorns in Jægersborg Deer Park

A collection of drawings of trees was reproduced in »Dansk Dendrologisk Årsskrift«, vol. 2, II, 1965. Ingeborg Frederiksen has increased this series with two drawings of giant oaks and two of old hawthorns from Jægersborg Dyrehave. The author has gathered information on the two oaks – »Skovfogedegen« and »Ulvedalsegen« portrayed in the article. They both have a girth of 9 metres at breast height and an estimated age of about 800 years.

Regarding the old hawthorns – an outline of C. Raunkiær's investigations from 1925 is given. Through a close examination of the hawthorns of Eremitagesletten Raunkiær found a wide variation as regards the normally accepted species characters for *Crataegus oxyacantha* and *Crataegus monogyna*. He described intermediate types and named the one most frequently found *Crataegus eremitagensis*.

In Jægersborg Dyrehave two major old stands of hawthorn are found. They have been considered remnants of the understory from previous oakwoods. The largest and oldest of these is the one mentioned above which was specially the subject for Raunkiær's investigations.

Based on observations and literature – C. Weismann 1929 in particular – the author proves that the younger of the two stands – located near the gate at Tårbæk – was planted in 1805. And he assumes the older one to have been raised from planting or by fencing natural growth in the late 17th or early 18th century.